

Οι Νεοελληνικές Σπουδές στο εξωτερικό

Οι Νεοελληνικές Σπουδές σε πανεπιστήμια του εξωτερικού¹ αδιαμφισβήτητα αποτελούν τον κατεξοχήν προνομιακό χώρο για την προβολή της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού. Έδρες Νεοελληνικών Σπουδών ιδρύονται στο εξωτερικό κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Σήμερα ο αριθμός τους ανέρχεται στις 185. Στο παρελθόν, η ίδρυση και λειτουργία τους ανήκε στην πρωτοβουλία των ξένων πανεπιστημίων. Σήμερα, η πρωτοβουλία αυτή έχει εν πολλοίς εκλείψει και διάφοροι ελληνικοί φορείς καθώς και η ελληνική πολιτεία καλούνται να τις υποστηρίξουν.

Οι Νεοελληνικές Σπουδές αναφέ-

Γράφει

η ΛΑΜΠΡΙΝΗ-ΜΑΡΙΝΑ ΚΟΛΤΣΙΔΑ

Υποψήφια διδάκτωρ Πανεπιστημίου Αιγαίου

ρονται στην ελληνική πολιτισμική ταυτότητα (γλώσσα, λογοτεχνία, ιστορία, λαογραφία, κοινωνία), και αντλούν επιστημονικά εργαλεία από όλες τις κοινωνικές επιστήμες και τις πολιτισμικές σπουδές. Η δραστηριότητά τους αφορά συνέδρια, διαλέξεις, εξειδικευμένα σεμινάρια, ποικίλες εκδόσεις, δημιουργία και εμπλουτισμό βιβλιοθηκών, συμμετοχή σε διεπιστημονικά προγράμματα αλλά και ευρύτερες πολιτιστικές δράσεις

* clairi1@yahoo.com

¹ Το άρθρο είναι βασισμένο σε συνεντεύξεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας της διδακτορικής μου διατριβής με τους Κωνσταντίνο Δημάδη, πρόεδρο της Ευρωπαϊκής και της Γερμανικής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών και πρώην Επικεφαλής της έδρας Νεοελληνικών Σπουδών στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, Μαριλίζα Μητσού, καθηγήτρια Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου, Κωνσταντίνο Μπόμπα, κοσμήτορα στη Σχολή Ρωμανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Charles de Gaulle Lille III, Jesus de la Villa Polo, καθηγητή της Κλασικής Φιλολογίας στη Φιλοσοφική και Φιλολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αυτονομία της Μαδρίτης, Πόπη Σταυριανοπούλου, επίκουρη καθηγήτρια της Φιλολογικής Σχολής του Τμήματος Νέων Ελληνικών στο Πανεπιστήμιο Complutense της Μαδρίτης, και Μόσχο Μορφακίδη, διευθυντή του Κέντρου Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών και καθηγητή Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Γρανάδα. Βλ. καταγραφή των εδρών Νεοελληνικών Σπουδών στη διεύθυνση <http://isocrates.gr>

όπως εκθέσεις, συναυλίες, θεατρικές μεταφορές, καθώς επίσης και κινηματογραφικά αφιερώματα. Σημαντικό μέρος της προσφοράς τους αποτελεί η υποστήριξη της μετάφρασης της ελληνικής λογοτεχνίας σε ξένες γλώσσες.

Οι έδρες Νεοελληνικών Σπουδών αποτελούν για την Ελλάδα πολύ σημαντικά εργαλεία Δημόσιας Διπλωματίας (ΔΔ) και η επαρκής υποστήριξή τους θα έπρεπε να βρίσκεται στο επίκεντρο της στρατηγικής της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής της χώρας. Δυστυχώς, όμως, η ελληνική πολιτεία δεν επιδεικνύει την απαραίτητη προσοχή και η πολιτική της χαρακτηρίζεται από αποσπασματικές κινήσεις χωρίς συνέπεια και συνέχεια.

Η ελληνική πολιτιστική διπλωματία χρειάζεται τον πολλαπλασιασμό ποιοτικών εκδοτικών προσπαθειών. Λείπουν βιβλία πολιτισμικής ιστορίας της Ελλάδας σε ξένες γλώσσες και ιδιαίτερα στα αγγλικά, αλλά και εισαγωγικά βιβλία για τον νεοελληνικό πολιτισμό ειδικά για ξένους.² Σε αυτό

το σημείο η συμβολή των εδρών, με τη δέουσα στήριξη της ελληνικής πολιτείας, θα μπορούσε να είναι αποφασιστική.

Ανάγκη σχεδιασμού, συντονισμού και επαρκούς υποστήριξης

Η απουσία συντονισμού και συνεργασίας των αρμοδίων φορέων (υπουργείο Εξωτερικών, υπουργείο Πολιτισμού, υπουργείο Παιδείας) όσον αφορά θέματα χρηματοδότησης και αξιολόγησης δράσεων των τμημάτων και των εδρών Νεοελληνικών Σπουδών αποτελεί ίσως σήμερα το πιο σημαντικό πρόβλημα³. Παράλληλα η θεσμική ασυνέχεια η οποία παρατηρείται στην ελληνική Δημόσια Διοίκηση, με τη διαρκή εναλλαγή διαφορετικών προσώπων στις θέσεις των γενικών γραμματέων και συμβούλων, επιτείνει την αποσπασματικότητα και την ασυνέπεια στην άσκηση πολιτικής.

Τα τμήματα και οι έδρες Νεοελληνικών Σπουδών αποζητούν διαρκέ-

² Βλ. συνέντευξη του καθηγητή Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Birmingham Δημήτρη Τζιόβα στα μέλη της Ένωσης Ακολουθών Τύπου Αθηνά Ρώσσογλου και Μελίνα Σκουρολιάκου (<http://icp-forum.gr/wp/?p=952>).

³ Για μια γενική επισκόπηση βλ. Μάριος Κωστάκης, *Ελληνική Πολιτιστική Εξωτερική Πολιτική*, εκδόσεις "Οξύ", 2008 (σελ. 194-207). Για τον καλύτερο συντονισμό όσων φορέων δραστηριοποιούνται στο θέμα της στήριξης και προώθησης των Ελληνικών Σπουδών σε πανεπιστήμια του εξωτερικού, συγκροτήθηκε, το 2001, Διυπουργική Επιτροπή, προβλεπόμενη από τον Ν. 2413/96 για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Στην εν λόγω Επιτροπή, της οποίας προεδρεύει ο ειδικός γραμματέας Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του ΥΠΕΠΘ, συμμετέχουν εκπρόσωποι από το ΥΠΕΞ, το ΥΠΠΟ, το Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού και το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Αν και έχει επιτευχθεί κάποιος ελάχιστος βαθμός συνεργασίας, οι δυσλειτουργίες και οι αποσπασματικές στοχεύσεις και ιεραρχήσεις παραμένουν ορατές.

στερη υποστήριξη από ελληνικούς φορείς, η οποία να μην περιορίζεται στη στήριξη μέσω διαφόρων επιδοτήσεων αλλά να επεκτείνεται και σε άλλη, μη οικονομικού τύπου υποστήριξη.⁴ Η ελληνική πολιτεία, δυστυχώς, δεν ανταποκρίνεται στο βαθμό που θα απαιτούσε ένας στοιχειώδης σχεδιασμός πολιτικής.

Παράλληλα με την ελληνική πολιτεία, φορείς Νεοελληνικών Σπουδών που δραστηριοποιούνται στο εξωτερικό, καλούνται να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο για τη διατήρηση και ενίσχυση τμημάτων και εδρών Νεοελληνικών Σπουδών. Πρόκειται για τις Εταιρείες Νεοελληνικών Σπουδών, οι οποίες αποτελούν ένα διεθνές δίκτυο με σταθερή και διαχρονική παρουσία, καθώς επίσης και αξιοσημείωτη δυναμική που ξεπερνά τις γραφειοκρατικές αγκυλώσεις. Αξιοσημείωτη είναι πχ. η κάλυψη των αναγκών ενημέρωσης για συνέ-

δρια, εκδόσεις και άλλες επιστημονικές δραστηριότητες, την οποία προσφέρουν η Ευρωπαϊκή και η Αμερικανική Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών με τις αντίστοιχες ιστοσελίδες τους και τα δίκτυα επικοινωνίας τους.⁵ Οι Εταιρείες Νεοελληνικών Σπουδών χρίζουν ενίσχυσης και υποστήριξης από την ελληνική πολιτεία.

Ειδικά στην Ευρώπη, τα τελευταία χρόνια, η αποχώρηση λόγω συνταξιοδότησης πολλών νεοελληνιστών καθηγητών, σε συνδυασμό με τη μείωση του αριθμού των φοιτητών και την αντίστοιχη μικρή παραγωγή πτυχίων και διδακτορικών διατριβών, οδηγεί συχνά στην επανεξέταση της λειτουργίας των Εδρών.⁶ Σε αρκετά πανεπιστήμια συγκροτούνται ειδικές επιτροπές αξιολόγησης, οι οποίες και αποφαινόμενες για τη διατήρηση ενός τμήματος ή την κατάργησή του, για τη μείωση του προ-

⁴ Πρόσβαση σε κινηματογραφικές ταινίες και τηλεοπτικές παραγωγές ενημερωτικού χαρακτήρα, δυνατότητα διοργάνωσης προγραμμάτων Ελληνικών Σπουδών στην Ελλάδα, απορρόφηση αποφοίτων των τμημάτων Ελληνικών Σπουδών τόσο σε τμήματα και έδρες Νεοελληνικών Σπουδών σε πανεπιστήμια στο εξωτερικό όσο και σε ελληνικά σχολεία, κ.α.

⁵ Συνέντευξη Δημήτρη Τζιόβα σελ. 3-4. Βλ. επίσης τους ιστοτόπους www.mgsa.org και www.eens.org

⁶ Όπως εξάλλου υποστηρίζει σε συνέντευξή του στην υπογράφουσα ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών, Κωνσταντίνος Δημάδης, «εάν δεν ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα είναι φυσικό να κλείσουν στο μέλλον τμήματα και έδρες Νεοελληνικών Σπουδών». Ο καθηγητής Δημάδης τονίζει ότι μέχρι το 2040, δεδομένου ότι οι συνθήκες δυσκολεύουν ακόμα πιο πολύ, ο αριθμός των εδρών Νεοελληνικών Σπουδών που θα χαθεί θα είναι πολύ μεγάλος. Είναι αμφίβολο αν θα καταφέρουν να επιβιώσουν δύο ή τρεις καθαρόαιμες έδρες Νεοελληνικών Σπουδών, με πλήρες διδακτικό και ερευνητικό πρόγραμμα. Την τελευταία πενταετία έχουν καταργηθεί οι έδρες Νεοελληνικών Σπουδών στα γερμανικά πανεπιστήμια Bochum (η περίφημη έδρα της Ισιδώρας Rosenthal-Καμαρινέα, η πρώτη έδρα Νεοελληνικών Σπουδών στη Γερμανία μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο), Λειψίας και Mainz, στο Πανεπιστήμιο της Σουηδίας και στο Πανεπιστήμιο της Ολλανδίας (σήμερα λειτουργεί η «μισή» έδρα και αναμένονται εξελίξεις), ενώ έχει ανακοινωθεί επίσης, η κατάργηση της έδρας Νεοελληνικών στο Πανεπιστήμιο Ανατολικών Σπουδών της Νάπολης μετά από 127 χρόνια λειτουργίας της.

σωπικού του ή την περαιτέρω στελέχωση του, σύμφωνα πάντα με τον αριθμό των φοιτητών και τα αντίστοιχο παραγόμενο έργο σε τίτλους σπουδών. Ισχυρά τμήματα Νεοελληνικών Σπουδών με παγκόσμια ακτινοβολία κινδυνεύουν σήμερα να σταματήσουν τη λειτουργία τους. Σε αυτό το σημείο η ελληνική πολιτεία θα μπορούσε να παρέμβει υποστηρίζοντας τη διατήρηση και ενίσχυση επιλεγμένων εδρών, ιδιαίτερα εκείνων που έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν σημαντικό διδακτικό και ερευνητικό έργο.

Έντονος ανταγωνισμός

Στα ήδη υπάρχοντα προβλήματα έρχεται να προστεθεί η Διακήρυξη της Μπολόνια.⁷ Ακολουθώντας τις επιταγές της, αρκετά πανεπιστήμια προβαίνουν σε συγχωνεύσεις εδρών Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών⁸ ή ακόμα και στη εν γένει συρρί-

κνωση των προγραμμάτων σπουδών ξένων φιλολογιών, με αποτέλεσμα να δημιουργείται πρόσφορο έδαφος για την κατάργηση τμημάτων και Εδρών Νεοελληνικών Σπουδών.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί το γεγονός ότι η διεύρυνση των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης επέτρεψε σε άλλες γλώσσες και σε άλλους πολιτισμούς να έχουν ευκολότερη πρόσβαση στην ευρωπαϊκή εκπαιδευτική σκηνή, περιορίζοντας ακόμα περισσότερο την άλλοτε ισχυρή θέση των Νεοελληνικών Σπουδών. Αλλά και το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης αγγίζει και τις Νεοελληνικές Σπουδές. Στο προσκήνιο έχουν πλέον εμφανιστεί η Ρωσία, η Ινδία, η Κίνα, με αποτέλεσμα να εισέρχονται δυναμικά τμήματα Ιαπωνικών, Κινεζικών και Ινδικών Σπουδών σε ξένα πανεπιστήμια, δηλαδή τμήματα Σπουδών των αναπτυσσόμενων βιομηχανικά κρατών.

Οι Νεοελληνικές Σπουδές κινδύ-

⁷ Σύμφωνα με τη Διακήρυξη της Μπολόνια, η οποία στοχεύει στην προσπάθεια δημιουργίας ενός ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης, όλα τα πανεπιστημιακά ιδρύματα οφείλουν να προσαρμόσουν τις σπουδές τους στο σύστημα των δύο κύκλων σπουδών. Ο πρώτος κύκλος σπουδών περιλαμβάνει τριετή φοίτηση και οδηγεί στο πτυχίο bachelor, ο δεύτερος κύκλος σπουδών περιλαμβάνει διετή φοίτηση και οδηγεί στο πτυχίο master. Στόχος είναι οι μαθητές να τελειώνουν πολύ γρήγορα τις πανεπιστημιακές σπουδές τους, αφού δεν τους δίνεται η δυνατότητα επιλογής ή μεταφοράς μαθημάτων σε επόμενα πανεπιστημιακά έτη, δεδομένου του γεγονότος ότι για να προχωρήσουν στο επόμενο εξάμηνο, θα πρέπει να έχουν περάσει με επιτυχία όλα τα μαθήματα του προηγούμενου εξαμήνου. Η ανωτέρω Διακήρυξη έχει ως απώτερο στόχο τη διευκόλυνση της κινητικότητας φοιτητών και εκπαιδευτικών (ενθάρρυνση να σπουδάζουν τουλάχιστον ένα εξάμηνο στο εξωτερικό), και την προώθηση αναγνωρισιμότητας πτυχίων και ακαδημαϊκών προσόντων.

⁸ Όπως, για παράδειγμα, συνέβη στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, όπου μετά από ισχυρές παρεμβάσεις Νεοελληνιστών απ' όλον τον κόσμο, με την παράλληλη παρέμβαση της ελληνικής πολιτείας, οι δύο έδρες ελληνικών σπουδών κατάφεραν να διασωθούν, με την ανάληψη της υποχρέωσης από τη χώρα μας να χρηματοδοτεί την έδρα Νεοελληνικών Σπουδών με € 40.000 ετησίως.

νεύουν βέβαια γενικά όσο όλες οι εθνικές φιλολογίες αλλά και οι ανθρωπιστικές επιστήμες εν γένει. Όμως, κινδυνεύουν και για ειδικούς λόγους: η ελληνική γλώσσα χάνει την αίγλη της ως γλώσσα πολιτισμού με την απαξίωση των κλασικών ιδεωδών και την αυξανόμενη έμφαση των πολιτισμικών σπουδών στη μεθοδολογία και τις θεωρητικές προτιμήσεις της πολυπολιτισμικότητας. Υπό τις νέες συνθήκες, οι Νεοελληνικές Σπουδές προτείνεται να στραφούν σε μια πολιτική συνύπαρξης με άλλες γλώσσες και με άλλες φιλολογίες, ενδεχομένως στο πλαίσιο τμημάτων ευρωπαϊκών σπουδών και γλωσσών⁹. Διαφορετικά δεν θα μπορέσουν να επιβιώσουν.

Προγράμματα σπουδών και ελληνική δημόσια διπλωματία

Η πρόκληση για μικρά πεδία σπουδών που επικεντρώνονται σε μια μικρή χώρα, όπως η Ελλάδα, είναι το πώς θα ενταχθούν σε ένα ευρύτερο διεπιστημονικό πλαίσιο αλλά και ποιο θα είναι το πλαίσιο αυτό.¹⁰ Παραδοσιακά, οι Νεοελληνικές Σπουδές εντάσσονταν σε τμήματα κλασικών και βυζαντινών σπουδών. Σήμερα, θα πρέπει να ανοιχτούν σε διεπιστημονικούς διαλόγους. Τα τμήματα και οι έδρες Νεοελληνικών

Σπουδών, για να επιβιώσουν, θα πρέπει να συνεργαστούν συστηματικότερα με συγγενείς κλάδους, να εντάξουν στην προβληματική τους νέα ερευνητικά αντικείμενα με διεπιστημονικό χαρακτήρα, να συνδέονται με τμήματα Κλασικής και Συγκριτικής Φιλολογίας, Τμήματα Πολιτισμικών Σπουδών, Τμήματα Ευρωπαϊκών Σπουδών, Τμήματα Βαλκανικών ή/και Ευρωμεσογειακών Σπουδών, να στρέψουν το ενδιαφέρον τους και προς το παρόν. Θα πρέπει δηλαδή να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα, η οποία ανοίγει εξαιρετικές προοπτικές.

Χωρίς να χάσουν τη θεσμική τους ταυτότητα, θα πρέπει να εμπλουτίσουν την επιστημονική τους φυσιογνωμία προσφέροντας πλήρη διδακτικά προγράμματα σπουδών, με δυνατότητα παροχής τόσο πτυχιακών τίτλων σπουδών όσο και μεταπτυχιακών και παρέχοντας τη δυνατότητα εκπόνησης ερευνητικών προγραμμάτων, συμπεριλαμβανομένων και διδακτορικών διατριβών, καθώς επίσης και διοργανώνοντας κάθε είδους εκδηλώσεις με επίκεντρο το νεοελληνικό πολιτισμό. Να εξελιχθούν σε κόμβο πολλών ρευμάτων. Το παλιό μοντέλο, το οποίο κυριαρχούσε μέχρι πριν από λίγο και το οποίο τηρούσε διακριτά χρονικά, γεωγραφικά και επιστημονικά όρια, τείνει να καταργηθεί. Η ελληνική γλώσσα δεν

⁹ Συνέντευξη Δημήτρη Τζιόβα σελ. 2.

¹⁰ Συνέντευξη Δημήτρη Τζιόβα σελ. 2.

μπορεί πλέον να διδάσκεται ξεχωριστά από τη λογοτεχνία, την ιστορία, την κοινωνία. Τα προγράμματα Νεοελληνικών Σπουδών δεν μπορούν να ξεκινούν από τον 18ο αιώνα και να καταλήγουν γραμμικά στον 20ό. Η διδασκαλία τους θα πρέπει να διέπεται από τον θεμελιωδώς συγκριτικό χαρακτήρα όπου κυριαρχούν οι διασταυρώσεις και οι αλληλεπιδράσεις

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο οργάνωσης των Νεοελληνικών Σπουδών, οι νεοελληνιστές όλου του κόσμου καλούνται να προκαλέσουν το ουσιαστικό, βιωματικό και μακροχρόνιο ενδιαφέρον των φοιτητών, μέσω δια-

φορετικών εκδηλώσεων και πολλαπλών διαλόγων, μέσω της συνεχούς διαπραγμάτευσης παρελθόντος-παρόντος και μέσω διεπιστημονικών συγκερασμών μεταξύ ειδικών από όλον τον κόσμο. Πρόκειται, λοιπόν, για ανάγκη μακροχρόνιας πολιτικής και όχι αποσπασματικών κινήσεων εντυπωσιασμού.

Η ένταξη του σχεδιασμού μιας ανεπτυγμένης πολιτικής για τις έδρες στους αναγκαίους ευρύτερους σχεδιασμούς της ελληνικής Δ.Δ. θα διευκόλυνε και την αποτελεσματικότερη υποστήριξή τους.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Σειρά: **Κείμενα Πολιτικής Ξενοφών**

Διεύθυνση σειράς: Δημήτρης Τριανταφύλλου

